

Н. З. Зарічна,
аспірант кафедри менеджменту у виробничій сфері
Тернопільського національного технічного університету ім. Івана Пулюя

АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕДУМОВ СТВОРЕННЯ ФІНАНСОВОГО КЛАСТЕРУ В ЗАХІДНОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ

У статті проведено аналіз фінансового забезпечення суб'єктів підприємницької діяльності Західного регіону України, визначено основні проблеми цього регіону і можливості їх вирішення шляхом створення фінансового кластеру. Запропоновано модель фінансового кластеру регіону та виділено основних потенційних учасників об'єднання.

Ключові слова: фінансово-кредитні установи, підприємства, фінансовий кластер.

Н. З. Зарічна
**АНАЛИЗ ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ
ПРЕДПОСЫЛОК СОЗДАНИЯ ФИНАНСОВОГО
КЛАСТЕРА В ЗАПАДНОМ РЕГИОНЕ УКРАИНЫ**

В статье проведен анализ финансового обеспечения субъектов предпринимательской деятельности Западного региона Украины, определены основные проблемы региона и возможности их решения путем создания финансового кластера. Предложена модель финансового кластера региона и выделены основные потенциальные участники объединения.

Ключевые слова: финансово-кредитные учреждения, предприятия, финансовый кластер.

N. Z. Zarichna
**ANALYSIS OF FINANCIAL AND ECONOMIC
PRE-CONDITIONS OF CREATION FINANCIAL
CLUSTER IN WESTERN REGION OF UKRAINE**

The financial support of entrepreneurs in the Western region of Ukraine is analyzed in the article. The main problems of the region are identified and are proposed the methods to solve them developing a financial cluster. The model of financial cluster is proposed and the basic participants of association are selected.

Key words: financial and credit institutions, enterprises, financial cluster.

Постановка проблеми. Різкий спад виробництва та розірвання виробничих зв'язків у перші роки української незалежності призвели до закриття багатьох промислових підприємств, що в результаті відбилосся на обсягах випуску і реалізації промислової продукції, зростанні інфляції. Розбалансованість економіки зумовила масове зубожіння населення України, зокрема Західного регіону як сільськогосподарського. Глибока економічна криза 2008–2009 рр. завдала нищівного удару посткризовій вітчизняній економіці, яка, навпаки, вимагала потужних стимулів для розширеного відтворення. Недофінансування з боку держави, «замороження» фінансово-кредитної діяльності банківських структур спричинило значне зменшення обсягів промислової продукції, прибутків підприємств через недостатню кількість обігових коштів, збільшення числа збиткових підприємств, особливо в областях Західного регіону України.

Потенційно інтегрованими (гнучкими) структурами, які здатні реагувати на такі системні зміни в економіці, є кластери. Створення фінансового кластеру на території західних областей може забезпечити зниження фінансових ризиків, «оздоровлення» фінансово-кредитної сфери економіки регіону, підвищення конкурентоспроможності та формування позитивного бренду регіону, поглиблення інтеграції областей прикордонних територій із регіонами країн ЄС.

Отже, у контексті розвитку економіки і фінансових послуг областей Західного регіону особливу увагу слід приділити дослідженню створення фінансового кластеру на їх території.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням формування та розвитку кластерних об'єднань на певній території присвячено роботи багатьох українських учених і науковців, серед яких слід виокремити наукові доробки М. Войнаренка, С. Соколенка, Н. Мікули, І. Бакушевич. Процесами створення фінансового кластеру на території

Східної України займається наукова школа під керівництвом Н. Внукової [1, с. 141–158].

Результати сучасних досліджень щодо формування фінансових кластерів (Лондонський фінансовий кластер) доводять, що застосування моделі кластерного розвитку територій є перспективним та дієвим механізмом. Водночас, недостатньо дослідженими залишаються питання створення саме фінансових кластерів, розгляду яких і буде присвячена стаття.

Мета статті – виявлення економічних проблем регіону, аналіз фінансово-економічних передумов, підтримки та доступності суб'єктів підприємницької діяльності до послуг банків; розробка моделі об'єднання фінансово-кредитних установ і суб'єктів господарювання у фінансовий кластер на території Західної України.

Основні результати дослідження. За географічною ознакою, до складу Західного регіону України входять вісім областей: Львівська, Закарпатська, Волинська, Тернопільська, Чернівецька, Хмельницька, Івано-Франківська та Рівненська. У 2010 р. питома вага Західного регіону в загальному обсязі реалізованої промислової продукції по країні склала 9,1%, що майже вдвічі менше питомої ваги Дніпропетровської (17,7%) і Донецької (21,0%) областей як окремих регіонів. Така відчутна різниця пояснюється малою кількістю суб'єктів підприємницької діяльності (218 427 одиниць, або 16,8% загальної кількості всіх суб'єктів України) та їх виробничими потужностями [2]. Попри це на території Західного регіону знаходиться багато підприємств національного масштабу, зокрема: «Світоч» (Львів) та «Торчин» (Волинська обл.), які входять до складу міжнародної групи «Нестле» та є одними із лідерів свого сегменту ринку; найстаріша пивоварня України «Львівська пивоварня» (Львів), виробник морозива ПАТ «Львівський холодокомбінат» (Львів), молочна компанія «Галичина» (Львів), кавова фабрика «Галка» (Львів), Ужгородський коньячний завод (Ужгород), Моршинський завод міне-

ральних вод (м. Моршин, Львівська обл.), Львівський автобусний завод (Львів), Фінансово-промислова група «РО-САН» (Львів), завод концерну «Сврокар» (Закарпатська обл.), виробник вин під торговою маркою «Чизай» СП «АЙСБЕРГ» ЛТД (Закарпатська обл.), «Луцький автомобільний завод» (Луцьк), виробник світлотехніки ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» (Тернопіль), виробник професійних засобів радіозв'язку ПАТ «Оріон» (Тернопіль), виробник зовнішньої світлотехнічної продукції СП «Шредер» (Тернопіль), лікєро-горілчаний завод ЗАТ «Шустов-Спирт» (Тернопільська обл.), СП ЗАТ «Добра вода» (Тернопільська обл.), ЗАТ «Галспирт» (Тернопільська обл.), коньяк «Бучач», Агрохолдинг «Мрія» (Тернопільська обл.), Кондитерська фірма «Буковинка» (Чернівці), лікєро-горілчаний завод ТОВ «Златогор» (Чернівецька обл.), «Хмельницька макаронна фабрика» (Хмельницький) – макаронні вироби «Тая», Дім модної білизни «Ажур» (Хмельницький), державне підприємство «Виробниче об'єднання «Карпати» (Івано-Франківськ). Слід згадати і про Рівненську атомну електростанцію, підприємство хімічної промисловості «Рівно-Азот», Хмельницьку атомну електростанцію.

Не краща ситуація спостерігається і в секторі малого підприємництва. Так, кількість підприємств на 10 тис. населення в деяких областях не досягає середнього значення по Україні (Чернівецька та Івано-Франківська обл.), а в інших – узагалі майже вдвічі менша (Тернопільська і Закарпатська обл.), лише Львівська область відзначається позитивним результатом (табл. 1).

Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва щорічно впродовж останніх дев'яти років здійснює комплексну оцінку і порівняння регіонів за станом розвитку та підтримки малого підприємництва. Визначені показники і критерії за певними ознаками сформовано у три групи, що мають різний вплив на загальний інтегрований показник (рейтинговий бал): I група – показники щодо кількості суб'єктів малого підприємництва та економічні показники їх діяльності (60%); II група – критерії оцінки ефективності діяльності місцевих органів влади і самоврядування щодо стимулювання розвитку малого бізнесу (30%); III група – показники стану розвитку інфраструктури підтримки малого підприємництва та громадської підтримки (10%). Усі регіони України умовно поділяються на чотири групи: «лідери», «переслідувачі», «основний масив», «аутсайдері». За даними 2008 року, групу «лідерів» (з 1-го по 7-ме місце) сформували: місто Київ, Одеська, Дніпропетровська, Луганська, Миколаївська, Херсонська і Кіровоградська області. До складу групи «переслідувачів» (8–10 місця) увійшли Запорізька, Харківська та Хмельницька області, до групи «основного масиву» – Вінницька, Донецька, Полтавська, Київська, Івано-Франківська, Чернівецька, Волинська, Львівська області й Автономна Республіка Крим. Групу «аутсайдерів» (з 20-го по 27-ме місце) склали решта регіонів України, а саме: Черкаська, Сумська, Закарпатська, Житомирська, Тернопільська, Чернігівська області, місто Севастополь та Рівненська область [6]. Як бачимо за результатами проведеного дослідження, області Західного регіону не є лідерами з розвитку та підтримки малого підприємництва, а лише замикають дві останні групи (крім Хмельницької обл., яка ввійшла до групи «переслідувачів»).

Аналізуючи промисловий розвиток Західного регіону за кількістю підприємств національного масштабу і малих підприємств, можна зауважити, що деякі області є насиченими більшою мірою (Львівська обл.), а деякі – меншою (Чернівецька обл.). Слід відмітити й те, що і рівень економічного розвитку областей різниться, тому фінансове забезпечення розвитку територій є неоднаковим. З огляду на це обласними радами Західного

регіону України ведеться активна робота з розробки та впровадження регіональних програм щодо залучення інвестицій і поліпшення інвестиційного клімату в регіоні.

Для того щоб покращити підприємницький клімат та підвищити конкурентоспроможність регіону, на нашу думку, слід працювати в таких напрямках:

1. Розвиток ресурсного потенціалу регіону. Пріоритетним завданням цього напрямку є обґрунтування потреб необхідного і збереження існуючого ресурсного забезпечення на території регіону. До цієї категорії також варто віднести підготовку кваліфікованого персоналу (кадрів).

2. Розвиток конкурентоспроможних галузей економіки регіону шляхом створення інноваційних структур – кластерів. Адже саме кластерна форма співробітництва стимулює розвиток інновацій у регіоні, сприяє співпраці з підприємцями, державними, приватними структурами та науково-дослідними центрами, в результаті чого створюється привабливий інвестиційний клімат і підвищується добробут населення. Перш за все, слід дослідити потенційні можливості з виробництва товарів та надання послуг кожної області, виокремити найбільш перспективні галузі. За допомогою державних і місцевих органів необхідно поширити результати дослідження серед суб'єктів підприємницької діяльності шляхом організації семінарів не тільки в межах області та регіону, а й за кордоном. Значну роль у популяризації конкурентоспроможних галузей економіки області можуть відіграти асоціації підприємців, бізнес-інкубатори, де суб'єкти підприємницької діяльності, об'єднавшись єдиною ідеєю і залучившись підтримкою органів місцевої влади, створюватимуть об'єднання у вигляді кластерів.

3. Розвиток та посилене фінансування суб'єктів підприємництва шляхом створення фінансового кластеру. Наразі підтримкою розвитку підприємництва в Україні займаються такі структури: Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство фінансів України, Міністерство промислової політики України. Фінансово-кредитну підтримку здійснюють зокрема Український фонд підтримки підприємництва (УФПП) та його регіональні відділення (РФПП), фінансово-кредитні установи (банки).

За ініціативи УФПП, у 2010 р. в Україні діяли 19 регіональних, 4 міських та 1 районна програми з підтримки та розвитку малого підприємництва, на реалізацію яких передбачалося 44,9 млн. грн. з бюджетів різних рівнів, а фактично надійшло 17,4 млн. грн. На виконання програмних заходів ФПП направили 3,0 млн. грн. власних коштів, що склало 15% загального обсягу фактичного фінансування заходів програм підтримки малого підприємництва.

У Західному регіоні України РФПП у Львівській області та РФПП у Закарпатській області через відсутність у регіональних і міських програмах відповідного цільового

Таблиця 1
Основні показники розвитку підприємництва та обсяги прямих іноземних інвестицій в області Західного регіону України

Назва території	Обсяг реалізованої промислової продукції (млрд. грн.)	Кількість малих підприємств на 10 тис. осіб населення, одиниць	Обсяг реалізованої продукції малими підприємствами (робіт, послуг), млрд. грн.	Прямі іноземні інвестиції (млн. дол. США)
Україна	891,2	63	478,2	40053,0
Львівська обл.	23,9	70	17,0	1 273,8
Волинська обл.	7,3	39	4,7	344,1
Рівненська обл.	11,3	36	4,3	304,4
Тернопільська обл.	5,1	34	4,1	65,1
Хмельницька обл.	11,0	37	5,8	183,5
Чернівецька обл.	3,1	47	3,3	62,3
Івано-Франківська обл.	13,2	49	5,4	542,6
Закарпатська обл.	6,5	34	4,2	362,6

Джерело: Виконано автором на основі даних [3-5]

фінансування протягом 2010 р. не здійснювали фінансово-кредитну підтримку на зворотній основі та не мали сформованих «кредитних портфелів», а РФПП у Тернопільській і РФПП у Рівненській областях узагалі тимчасово не працюють і не подають звітів про свою діяльність. Показники фактичного здійснення фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва з розбивкою по регіонах Західної України через ФПП наведені в табл. 2.

вок за кредитами комерційних банків – 223,4 тис. грн. (де лише 216,0 тис. грн. у Чернівецькій області; загалом по Україні – 1 431,92 тис. грн.). Такі види фінансової підтримки, як надання позик і фінансова допомога на безповоротній основі на території Західної України не здійснювалися. Загалом профінансовано 26 проектів, з яких: у Волинській області – 5, Івано-Франківській – 12, Хмельницькій – 4, у Чернівецькій області – 5.

За 2010 рік на виконання програмних заходів щодо підтримки та розвитку малого підприємництва в західних областях України фактично було виділено 3 152,25 тис. грн. із запланованих 16 032,9 тис. грн., зокрема кошти обласних бюджетів становили 1 225,4 тис. грн. (39%), кошти ФПП – 185,95 тис. грн. (6%) і поворотні бюджетні кошти – 1 740,9 тис. грн., що склало 55% загального обсягу фактичного фінансування заходів програм підтримки малого підприємництва (рис. 1). Слід відзначити, що надходжень від районних та міських бюджетів не було [7].

Міжнародні фінансово-кредитні установи, зокрема міжнародні банки, відіграють не останню роль у процесі фінансового забезпечення розвитку підприємництва в Західному регіоні.

З метою сприяння ринковим реформам в Україні і розширення діяльності приватного сектору шляхом його фінансового забезпечення у 1994–2010 рр. свою допомогу надавав ЄБРР, відкривши дві кредитні лінії (МСП-1 та МСП-2) для підтримки розвитку малих і середніх підприємств у розмірі \$218 163 млн. Станом на дату завершення кредитної лінії (26.11.2010 р.) надано кредитів під 247 проектів, зокрема в Західному регіоні – 34 на загальну суму \$27 143 млн. (табл. 3) [8].

Значну фінансову підтримку суб'єктам підприємницької діяльності надають вітчизняні банки у вигляді різноманітних кредитних програм. Станом на 01.01.2011 року в Україні було зареєстровано 194 банки, з яких здійснюють свою діяльність 176, у тому числі 55 банків з іноземним капіталом (серед них 20 банків зі 100%-вим іноземним капіталом). Стрімкий розвиток фінансового ринку в нашій країні за останні роки не сприяв міжрегіональній інтеграції, оскільки фінансовий капітал почав формуватися навколо промислово розвинутих регіонів та столиці України. Негативною тенденцією територіальної організації банківської системи характеризується і Західний регіон України, де серед 176 діючих банків зареєстровано лише 7, що складає 4% їх загальної кількості. У Львівській області спостерігається найвища активність банківських структур (4) та філій банків (48) серед західних регіонів, найнижчі показники в Тернопільській обл. – лише 9 діючих філій і жодного банку, який має ліцензію (рис. 2). Інші банки сконцентровані в великих промислово-фінансових

регіонах, а саме в місті Києві та Київській обл. – 112, Дніпропетровській обл. – 13, Донецькій обл. – 11, Одеській та Харківській обл. – 9 [10].

Узагальнюючи тенденцію поширення банківських структур на території України, можна вказати на неоднорідність у доступності до кредитних ресурсів. Зокрема та-

Таблиця 2
Фактичне фінансування фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва у 2010 році, тис. грн.

№ п/п	Назва Фонду підтримки підприємництва в регіоні	Напрями фінансово-кредитної підтримки				Загалом
		Пільгове кредитування	Відшкодування відсоткових ставок за кредитами комерційних банків	Надання позик	Фінансова допомога на безповоротній основі	
1.	Волинський обласний ФПП	242,0	7,4	0	0	249,4
2.	РФПП по Закарпатській області	0	0	0	0	0
3.	РФПП по Івано-Франківській області	1 500,00	0	0	0	1 500,00
4.	РФПП по Хмельницькій області	510,0	0	0	0	510,0
5.	РФПП по Чернівецькій області	0	216,0	0	0	216,0
6.	РФПП у Львівській області	0	0	0	0	0
	Загалом	2 252,00	223,4	0	0	2 475,4

Джерело: Виконано автором на основі даних [7]

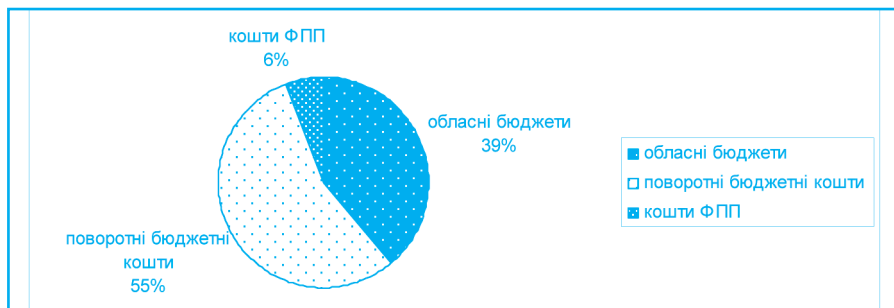

Рис. 1. Джерела фактичного фінансування заходів регіональних (місцевих) програм у 2010 р. через фонди підтримки підприємництва, %

Джерело: [7]

Таблиця 3
Характеристика виданих кредитів ЄБРР в областях Західного регіону України

Область Західного регіону України	Кількість проектів	% від загальної кількості проектів по Україні	Сума профінансованих проектів, млн. дол. США	% від загальної суми профінансованих проектів по Україні
Волинська	3	1,21%	2, 255	1,03%
Закарпатська	5	2,02%	5, 364	2,46%
Івано-Франківська	1	0,40%	0,480	0,22%
Львівська	13	5,26%	8, 447	3,87%
Рівненська	3	1,21%	0, 877	0,40%
Тернопільська	2	0,81%	3, 705	1,70%
Хмельницька	4	1,62%	3, 454	1,58%
Чернівецька	3	1,21%	2, 561	1,17%
РАЗОМ	34	13,74%	27,143	12,43%

Джерело: Виконано автором на основі даних [9]

Фінансування суб'єктів підприємницької діяльності Західного регіону України здійснювалося за двома видами фінансової підтримки в такому обсязі: на пільгове кредитування – 2 252,0 тис. грн. (де 1 500,0 тис. грн. лише в Івано-Франківській області; загалом по Україні – 2 904,5 тис. грн.) та на відшкодування (компенсацію) відсоткових ста-

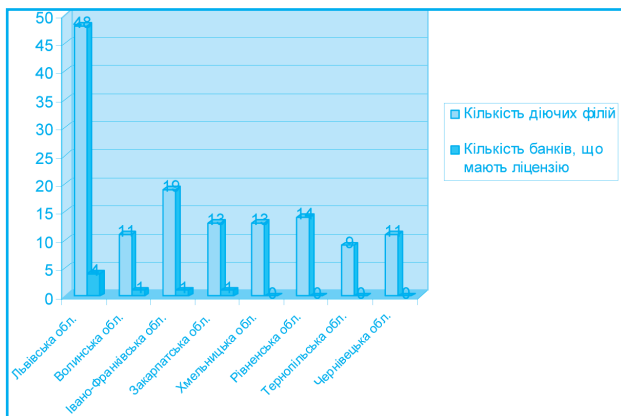

Рис. 2. Кількість банків та філій банків у розрізі областей Західного регіону України (за станом на 01.04.2011 р.)

Джерело: [10]

ка ситуація спостерігається в Західному регіоні, де кількість банків є мізерною порівняно із іншими областями країни.

Аналіз фінансового забезпечення розвитку і підтримки підприємництва Західного регіону України дає можливість стверджувати про наявність таких основних проблем:

- Державне недофінансування (велика різниця між запланованим фінансуванням та фактичним);
- Мала кількість профінансованих проектів, представлених суб'єктами підприємницької діяльності регіону, за кредитною лінією ЄБРР (загалом 34 із 247, або 13,74% загальної кількості проектів по Україні);
- Низький рівень регіональної концентрації банківських установ (див. рис. 3).

На думку автора, способом вирішення вищеперерахованих проблем є створення на території західних областей фінансового кластеру, який за умови співробітництва різних фінансових установ і промислових підприємств сприятиме позитивному ефекту для всіх учасників. Отже, формування фінансового кластеру передбачатиме об'єднання не тільки різнотипових фінансових установ (банків, інвестиційних, трастових фондів тощо), а й підприємств, які матимуть змогу створювати і виробляти конкурентоспроможну, інноваційну продукцію. На підставі проведеного аналізу автором запропоновано власну модель фінансового кластеру, яка базується на засадах консолідації та інтеграції (рис. 3).

Рис. 3. Модель фінансового кластеру

Джерело: Власна розробка автора

Висновки. У результаті проведеного аналізу економічних проблем Західного регіону, фінансового забезпечення суб'єктів підприємницької діяльності, їхньої доступності до кредитних ресурсів та частки регіону в загальному обсязі профінансованих проектів фінансово-кредитними організаціями по Україні виявлено ряд проблем, які вимагають негайного вирішення. Це можливо шляхом створення фінансового кластеру за участі фінансово-кредитних установ та промислових підприємств, що дасть змогу:

- розширити інвестиційну сферу регіону і підвищити його конкурентоспроможність;
- покращити співпрацю між суб'єктами та учасниками кластеру на умовах співробітництва;
- забезпечити підготовку кваліфікованих кадрів з питань фінансового забезпечення і шляхів залучення нових фінансово-кредитних ресурсів.

З метою успішної реалізації запропонованого проекту надалі необхідно розширювати коло учасників та розробити технологію входження у фінансовий кластер, що має ґрунтуватися на принципі «якості фінансування».

Література

1. Внукова Н. М. Стратегія формування фінансового кластеру у транскордонному розвитку єврорегіонів / Н. М. Внукова // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Кластери та конкурентоспроможність прикордонних регіонів (Збірник наукових праць). Вип. 3(71) / НАН України; Ін-т регіон. дослідж.; редкол.: відп. ред. Є. І. Бойко. – Львів, 2008. – 546 с. – ISSN 1727-589X
2. Експрес-випуск: Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України на 01.01.2011 р. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу до матеріалів : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Соціально-економічне становище регіонів України [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу до матеріалів : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Основні показники діяльності малих підприємств за регіонами у 2010 році [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу до матеріалів : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Експрес-випуск: Оприлюднення експрес-випусків Держстату у 2011 році. Статистика інвестицій [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу до матеріалів : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Рейтинг регіонів за станом розвитку та підтримки малого підприємництва на місцевому рівні у 2008 році [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державного комітету статистики України з питань регуляторної політики та підприємництва. – Режим доступу до матеріалів : http://www.dkrp.gov.ua/control/uk/publish/article;jsessionid=9A525EEB56F8F4C16AA719980751E6EF?art_id=141208&cat_id=97595
7. Звіт про роботу фондів підтримки підприємництва, створених за участю УФПП, за 2010 рік [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Українського фонду підтримки підприємництва. – Режим доступу до матеріалів : http://ufpp.gov.ua/results_activity.php
8. Група управління проектами міжнародних кредитних ліній [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу до матеріалів : <http://www.bank.gov.ua/PMU/Projects/About.htm>
9. Кредитні лінії ЄБРР для розвитку малих та середніх підприємств (МСП-1, МСП-2). Видані кредити в розрізі регіонів [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу до матеріалів : <http://www.bank.gov.ua/PMU/Statistics/statistics.htm>
10. Кількість банків та філій банків у розрізі регіонів // Вісник Національного банку України : наук.-практ. журн. – 2011. – № 5 (183). – С. 75

Стаття надійшла до редакції 14 листопада 2011 року